

187769 - آیا در تمام نمازهای نافله، سنت بر کوتاه خواندن است؟

سوال

می‌خواهم درباره نمازهای نافله بپرسم: آیا سبک خواندن در آنها مانند دو رکعت فجر جایز یا واجب است؟

پاسخ مفصل

الحمد لله.

نمازهای نافله از جهت مشروع بودن سبک خواندن یا نبودن آن به سه بخش تقسیم می‌شوند:

بخش اول: نافله‌هایی که سبک خواندن در آنها سنت است، از آن جمله:

دو رکعت فجر.

بخاری (۱۱۶۵) از عایشه رضی الله عنها روایت کرده که گفت: پیامبر ﷺ دو رکعتی را که پیش از نماز صبح بود سبک می‌خواندند، تا جایی که من می‌گفتم: آیا ایشان ام‌الکتاب (سوره حمد) را قرائت کردند؟!

شیخ ابن عثیمین رحمه الله می‌گوید: «در مورد سنت فجر (قبلیه نماز صبح)، سبک خواندن آن سنت است؛ پس انسان در رکعت اول **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ** و در رکعت دوم **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** را می‌خواند، یا در اولی آیه **قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا** [بقره: ۱۳۶] را در سوره بقره، و در دومی آیه **قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ** [آل عمران: ۶۴] را قرائت می‌کند.

رکوع را نیز سبک ادا می‌کند و به کمترین کمال، یعنی سه بار گفتن **{سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ}** اکتفا می‌کند. در سجود نیز همین طور و در تشهد هم آن را طولانی نمی‌کند؛ این سنت رسول الله ﷺ است». پایان نقل قول از «لقاء الباب المفتوح».

و از آن جمله، نماز تحیت المسجد است، هنگامی که امام خطبه می‌خواند.

مسلم (۸۷۵) از جابر بن عبدالله رضی الله عنهما روایت کرده که گفت: سُلَیْک غَطَفَانِی روز جمعه در حالی که رسول الله ﷺ خطبه می‌خواندند آمد و نشست. ایشان ﷺ به او فرمودند: «ای سلیک برخیز و دو رکعت نماز بخوان و آن دو را سبک برگزار کن»؛ سپس فرمودند: «هرگاه یکی از شما روز جمعه آمد و امام خطبه می‌خواند، باید دو رکعت نماز بخواند و آن دو را سبک ادا کند».

و از آن جمله، آغاز نماز شب با دو رکعت سبک است.

ابوداود (۱۳۲۳) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده که گفت: رسول الله ﷺ فرمودند: «هرگاه یکی از شما شب‌هنگام برخاست، باید دو رکعت سبک بخواند»؛ و این مطلب از فعل پیامبر ﷺ در صحیح مسلم از حدیث ابن عباس رضی الله عنهما ثابت شده است.

و همچنین از آن جمله: دو رکعت طواف است؛ چرا که قرائت سبک در آن‌ها مشروع است، چیزی شبیه به قرائت در سنت فجر و مغرب.

شیخ ابن عثیمین رحمه الله می‌گوید: «بدان که در این دو رکعت، سبک خواندن مشروع است و اینکه در آن‌ها **قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ** و **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** خوانده شود و پیش از آن‌ها دعایی نیست و پس از آن‌ها نیز دعایی وجود ندارد». پایان نقل قول از «مجموعه فتاوی ابن عثیمین» (۲۴/۴۶۳ - ۴۶۴).

بخش دوم: نافله‌هایی که طولانی خواندن در آن‌ها سنت است، مانند نماز کسوف و قیام شب.

از پیامبر ﷺ ثابت شده است که ایشان قرائت را در نماز کسوف طولانی می‌کردند؛ بخاری (۵۱۹۷) و مسلم (۹۰۷) از عبدالله بن عباس رضی الله عنهما روایت کرده‌اند که گفت: «در زمان رسول الله ﷺ خورشیدگرفتگی رخ داد، پس پیامبر ﷺ در حالی که مردم با ایشان بودند نماز خواندند و قیام طولانی‌ای داشتند که نزدیک به [خواندن] سوره بقره بود...».

شیخ مبارکفوری رحمه الله می‌گوید: «در این حدیث دلیلی بر مشروعیت طولانی کردن قیام با قرائت سوره‌ای طولانی در نماز کسوف وجود دارد و این کار نزد همگان مستحب است». پایان نقل قول از «مرعاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح» (۵/۱۳۶).

اما کیفیت نماز شب پیامبر ﷺ را عایشه رضی الله عنها در دو کلمه وصف کرده است: «طولانی بودن و نیکو بودن»؛ ایشان رضی الله عنها فرمود: «رسول الله ﷺ در رمضان و غیر آن بر یازده رکعت نمی‌افزود؛ چهار رکعت می‌خواند که از نیکویی و طولانی بودن آن‌ها مپرس، سپس چهار رکعت دیگر می‌خواند که از نیکویی و طولانی بودن آن‌ها مپرس، سپس سه رکعت می‌خواند...» به روایت مسلم (۷۳۸).

نووی رحمه الله می‌گوید: «در این حدیث به همراه احادیثی که پس از آن درباره طولانی کردن قرائت و قیام ذکر شده، دلیلی برای مذهب شافعی و دیگر کسانی است که گفته‌اند: طولانی کردن قیام از زیاد کردن رکوع و سجود برتر است». پایان نقل قول از «شرح نووی بر صحیح مسلم».

بخش سوم: نافله‌هایی که درباره آن‌ها از پیامبر ﷺ سبک خواندن یا طولانی خواندن روایت نشده است:

در این نوع از نافله‌ها میان اهل علم اختلاف است: آیا افضل آن است که انسان قیام را در آن‌ها طولانی کند، یا اینکه رکوع و سجود بیشتری به جا آورد (یعنی تعداد رکعات را بیشتر کند)؟

حنبلیان رحمهم الله بر این باورند که زیاد کردن سجود و رکوع از طولانی کردن قیام برتر است.

بُهوئی رحمه الله گفته است: «در مواردی که روایت شده پیامبر ﷺ آن‌ها را سبک می‌خواندند، مانند دو رکعت فجر، دو رکعت شروع نماز شب و تحیت مسجد هنگامی که امام در حال خطبه جمعه است، یا مواردی که روایت شده ایشان آن‌ها را طولانی می‌خواندند، مانند نماز کسوف، بهترین کار پیروی از ایشان است؛ چرا که الله متعال می‌فرماید: **لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ** [احزاب: ۲۱] (قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول الله الگوی نیکویی است). اما در غیر این موارد، یعنی کارهایی که درباره سبک یا طولانی خواندن آن‌ها چیزی از ایشان نرسیده، زیاد کردن رکوع و سجده از طولانی کردن قیام برتر است؛ چون پیامبر ﷺ فرموده‌اند که نزدیک‌ترین حالت بنده به پروردگارش، زمانی است که در سجده باشد. از ثوبان نیز روایت شده که گفت از پیامبر ﷺ شنیدم که می‌فرمود: زیاد سجده کن؛ چرا که تو هیچ سجده‌ای برای الله نمی‌کنی مگر اینکه الله به خاطر آن، مقام تو را یک درجه بالا می‌برد و گناهی از تو پاک می‌کند. دلیل دیگر این است که سجده فی‌نفسه برتر و بااهمیت‌تر است؛ زیرا هم در نماز واجب و هم در نافله الزامی است و در هیچ حالتی جز برای الله متعال جایز نیست. اما ایستادن در نماز نافله الزامی نیست (می‌توان نشسته نماز خواند) و در خارج از نماز هم برای احترام به پدر و مادر، دانشمندان و بزرگان قوم انجام می‌شود؛ پس انجام بیشتر آنچه مؤکدتر و برتر است، اولویت دارد». پایان کلام از «کشاف القناع» (۱/۴۴۱).

اما شافعیان رحمهم الله بر این باورند که طولانی کردن قیام از زیاد کردن سجود و رکوع برتر است.

نووی رحمه الله می‌گوید: «طولانی کردن قیام نزد ما از طولانی کردن سجود و رکوع و غیر آن، و نیز از زیاد کردن تعداد رکعت‌ها برتر است». پایان کلام از «المجموع» (۳/۵۳۷).

برخی از علما در این باره به تفاوت میان نماز در شب و نماز در روز قائل شده‌اند.

شوکانی رحمه الله می‌گوید: «اسحاق بن راهویه گفته است: در روز، زیاد کردن رکوع و سجده برتر است؛ اما در شب، طولانی کردن قیام اولویت دارد؛ مگر آنکه فرد در شب بخش معینی از قرآن (حزب) را برای خواندن داشته باشد که در این صورت، افزایش رکوع و سجده بهتر است؛ چون هم سهم قرائت خود را تمام می‌کند و هم از [پاداش] سجده و رکوع زیاد بهره‌مند می‌شود. ابن عدی می‌گوید: اسحاق این سخن را به این دلیل گفته که راویان، نماز شب پیامبر ﷺ را به طولانی بودن قیام توصیف کرده‌اند، اما درباره طولانی بودن نمازهای ایشان در روز، چنین گزارشی نرسیده است». پایان کلام از «نیل الاوطار» (۳/۹۱) بر اساس شماره‌گذاری شامله.

خلاصه آنکه:

در نافله‌هایی که در گفتار یا کردار پیامبر ﷺ به سبک خواندن آن‌ها اشاره شده، سنت بر سبک خواندن است؛ و در مواردی که به طولانی خواندن توصیه شده، سنت بر طولانی کردن آن‌هاست. اما درباره سایر نافله‌ها، میان علما اختلاف نظر هست که آیا طولانی کردن قیام برتر است یا زیاد کردن سجود و رکوع؟

در این‌گونه موارد به فرد گفته می‌شود: هر کاری را که برای قلبت مفیدتر است و خشوع بیشتری در تو ایجاد می‌کند انجام بده؛ اگر طولانی کردن قیام برایت بهتر است همان را انجام بده و اگر سجود بیشتر را می‌پسندی همان کار را بکن. از پیامبر ﷺ روایت شده که فرمودند: «هرگاه کسی به تنهایی نماز می‌خواند، هرگونه که می‌خواهد بخواند» مسلم (۴۶۷).

شیخ ابن عثیمین رحمه الله در توضیح عبارت «ببین چه چیزی برای قلبت بهتر است و همان را انجام بده» می‌گوید: «انسان خردمند و موفق می‌داند در عبادت‌های غیر واجب چگونه رفتار کند؛ او میان مصلحت‌ها مقایسه و توازن برقرار می‌کند و آنچه را که شایسته‌تر است انجام می‌دهد». پایان نقل از «الشرح الممتع» (۵/۷۹ - ۸۰).

الله اعلم.